

בנקים ממשלתיים - צו השעה

:: יצחק שדה

במאמר זה נבהיר שהבנקים אינם "חמצן כלכלי" המניע את המשק, אלא, לעתים קרובות, "חמסן כלכלי" המקשה על פעילות עסקית נאותה. מצב זה נובע מעצם היות הבנקים עסק פרטי הפועל למטרות רווח, ולא כמכשיר פיננסי הפועל למען המשק. משמעות הדבר, שממשלה הרוצה בכלים פיננסיים מועילים, אינה יכולה להתבסס על בנק פרטי, ועליה להחזיק בבנק ממשלתי המונחה על ידה. יתר על כן, בנק פרטי פעמים רבות מפריע להתנהלות משקית נאותה.

בכלכלה מודרנית ישנה חשיבות מרובה למערכת הבנקאות, ובעיקר לשרותי סליקה ואשראי: סליקה היא שם כולל לתשלום שלא באמצעות מזומן, אלא דרך חשבון הבנק של המשלם (בעיקר תשלומים בכרטיס אשראי ובהמחאות). כמעט כל פעולה כלכלית מצריכה שימוש בסליקה ע"י בנק, וכל אדם נזקק לחשבון בנק. רוב העסקים משתמשים בשרותי סליקה באמצעות כרטיסי אשראי בעת מכירה לציבור הרחב. תשלומים בין עסקים נעשים בהמחאות ולא בכסף מזומן. למותר לציין, שכסף מזומן בכמויות גדולות אינו נוח לשימוש, ושרותי הסליקה עדיפים על פניו. ראשית, הם נוחים יותר. שנית, המחאות וכרטיסי אשראי מאפשרים תוספת של ימי אשראי החיוניים לעסקים וצרכנים פרטיים.

אשראי: עסקים הקונים מלאי נזקקים להלוואות כחלק אינטגרלי מפעילותם. קבלן הבונה בניין אינו אמור להיות בעל הון עצמי נזיל בשווי עלות הבנייה והקרקע. ממילא הוא מוכר את הבניין בסופו של דבר, ורק חלק קטן מעלות הפרוייקט נוטל הוא כרווח. עסק הנזקק לכלי עבודה ורכבים אינו אמור להיות בעל כסף מזומן בשווי הציוד. ד"ו שיש באפשרותו ליטול הלוואה ולשלם במשך כמה שנים את הריבית והקרן. שרותי מימון הינם חיוניים גם לצרכן - הלוואות לקניית דירה, רכב, מימון לימודים וכו'. ללא אשראי, תעצר הפעילות הכלכלית:

רוב בעלי העסקים לא יוכלו לקנות מלאי וציוד, והרבה צרכנים יאלצו לוותר על קניות יקרות כמו דירה או לימודים.

אם כן, הבנקים מהווים את התשתית הפיננסית המאפשרת למשק להתפתח. אך כשם שהפרטת התשתיות הלאומיות טומנת סכנה בחובה, כך פעילות הבנקים הפרטיים לא בהכרח מיטיבה עם המשק:

הבנקים (באמצעות חברות כרטיסי האשראי) פועלים כקרטל לכל דבר ועניין, גובים עמלת סליקה גבוהה, המתווספת לעלות המוצר, ומהווה נטל על בעלי עסקים. שירותי האשראי והמימון הניתנים ע"י הבנקים לא פועלים למען רווחת הלווים הפרטיים. אין כל הגיון כלכלי במתן אשראי לצורך הוצאות הבית השוטפות (ה"אובר-דראפט" המפורסם). הלוואה אמורה להינתן לצרכן רק כאשר מדובר בסכום נכבד, וההוצאה אמורה להיפרס על פני תקופה ארוכה, או כאשר הצרכן משקיע בנכס או לימודים.

כאשר צרכן פרטי מממן קניית רכב באמצעות

אין כל הגיון כלכלי במתן אשראי לצורך הוצאות הבית השוטפות (ה"אובר-דראפט" המפורסם). הלוואה אמורה להינתן לצרכן רק כאשר מדובר בסכום נכבד, וההוצאה אמורה להיפרס על פני תקופה ארוכה, או כאשר הצרכן משקיע בנכס או לימודים.

ההלוואה מסייעת למשק. שאלות כאלה נמצאות מחוץ ל"תחום השיפוט" שלו. בעיה נוספת היא התנהלות הבנקים כאשר נוטל ההלוואה אינו עומד בהחזורים. בניגוד למקובל בין עסקים, בנק אינו ממתין יום אחד לפרעון ההלוואה או כיסוי משיכת יתר. כל יום מחוייב בריבית, וכל פושט רגל יגיע להוצאה לפועל ולמימוש נכסים אגרסיבי. בנושא זה פועלים הבנקים באכזריות המאפיינת שוק אפור. האם התנהלות זו מועילה למשק? האם התנהלות זו הוגנת?

ואחרון: הבנקים עושים רווחי ריבית גם בזמן משבר. בימים אלה בנק ישראל הפחית את הריבית כדי לסייע למשק. המרוויחים היחידים הם כמובן הבנקים, שהגדילו את הפער בין ריבית בנק ישראל לריבית שהם גובים מהלקוחות. כסף קל בימי משבר...

מסקנת הדברים: לא ניתן להפקיר את התשתית הפיננסית בידי גופים הפועלים למטרות רווח בלבד. הממשלה צריכה לקחת את התשתית הפיננסית לידיה, ולהפעילה על פי טובת כלל הציבור. הממשלה חייבת להקים בנק (או להלאים את בנק לאומי) שיפעל למען קידום המשק ולא רק למטרת רווח. בזמני משבר, בנק ממשלתי יכול להלוות בתנאי הפסד לעסקים. המדינה מרוויחה ממסים וממניעת משבר חמור הרבה יותר מאשר הפסד זמני של מיליארד או שניים.

ופרט לכך: אם הבנקים מרוויחים מיליארדים, אז גם למדינה מותר להקים בנק ולהרוויח קצת. כמו כן, צריך להגביל בחקיקה את מתן האשראי בריבית למשקי בית לצורך מימון הוצאות שוטפות. הצבור ילמד די מהר לכלכל את צעדיו בתבונה, והדבר ירסן לחצים אינפלציוניים. במאמר קודם ("חברה" 07/2003), הרחבתי בעניין, וטענתי שאפשר להלחם בלחצי אינפלציה ע"י הגבלת כמות האשראי ולא רק ע"י העלאת שיעור הריבית.

יש לקבוע ריבית מקסימום הגיונית הנגזרת מריבית בנק ישראל ולא מרמת הסיכון של נוטל ההלוואה. אין הגיון שבנק פרטי יתן הלוואה לבעל עסק, אם מנהל הסניף חושש שהעסק לא יוכל להחזיר את ההלוואה. במקרה כזה צריך הלווה לפנות לבנק הממשלתי. שם ילקחו בחשבון שיקולים שבנק פרטי אינו נדרש להם.

ועוד: יש להגביל את אמצעי הגביה של הבנקים. מרגע שחייב הפך להיות חדל פרעון, אין להשית עליו רביות וקנסות למיניהם. פעולות אלה יטיבו עם המשק ככל התחומים: אינפלציה, צמיחה, עסקים קטנים, תשתיות ועמידות בימי משבר.

הלוואה, הוא פורס את קניית הרכב על פני 5 שנים, והדבר הגיוני. כאשר צרכן קונה דירה הוא נזקק להלוואה ומשלם ריבית בשל כך, אך חוסך את תשלומי שכר הדירה. כאשר סטודנט נזקק להלוואה לצורך לימודים הוא מגדיל את יכולת ההשתכרות העתידית שלו. לעומת זאת, משיכת יתר גבוהה ולאורך זמן, לצורך הוצאות שוטפות, אינה מיטיבה עם הלווה. תשלומי הריבית מהווים נטל ויוצרים השתעבדות לבנק. כאשר לווה כזה מפוטר מעבודתו, מצבו מורע שבעתיים - אין הוא יכול ליטול הלוואת גישור, שהרי ניצל את יתרת האשראי, אינו יכול לשלם את הריבית, ובוודאי שלא לפרוע את החוב.

גם בתחום האשראי העיסקי הבנקים לא פועלים למען פיתוח המשק. הבנק ככל גוף עיסקי אינו מעוניין לסכן את כספו, ומעדיף לתת הלוואות לעסקים חזקים, ובעיקר כאשר אין להם צורך אמיתי בהלוואות אלה. כאשר עסק נזקק להלוואה לצורך השרדות או פיתוח (בכל פיתוח יש סיכון), מנהל סניף הבנק אינו מעוניין לסכן את עתידו בבנק, ויימנע ממתן ההלוואה. מורשי החתימה בבנק לא בוחנים את הצורך האמיתי בנטילת ההלוואה ואת סיכוייה לקדם את העסק. הם בודקים רק האם ישנם נכסים שיהוו בטחונות להלוואה. משמעות הדבר היא, שעסק הנזקק לאשראי ואינו יכול לספק בטחונות מתאימים יתקל בסירוב מצד הבנק. ולהפך: עסק המציג בטחונות נאותים יקבל הלוואה, גם כשאין בה צורך כלכלי אמיתי.

יש להבהיר: התמונה איננה אחידה לחלוטין. יש מנהלי סניפים יותר גמישים, וכמדומני שבנק לאומי מבין יותר את צרכי העסקים. אבל ברור שאף מורשה חתימה לא חושב ולו לרגע קט, האם ההלוואה תמנע פיטורי עובדים, או האם צורך כלכלי אמיתי.

עסק המציג בטחונות נאותים יקבל הלוואה, גם כשאין בה צורך כלכלי אמיתי.

הממשלה חייבת להקים בנק (או להלאים את בנק לאומי) שיפעל למען קידום המשק ולא רק למטרת רווח. בזמני משבר, בנק ממשלתי יכול להלוות בתנאי הפסד לעסקים.

יצחק שדה הוא יועץ מס.
strode12@017.net.il

קצה הקרחון

"תוכנית ריאליטי חדשה צפויה לעלות בקרוב בארצות הברית, ברוח המשבר הכלכלי החמור העובר על העולם, שבה יתבקשו העובדים להחליט על זוהתו של המפוטר הבא בחברה שבה הם עובדים. ההודעה על התוכנית, שמעוררת זעם רב בארצות הברית, התקבלה במקביל לדיווחים על עלייה בשיעור מקבלי דמי האבטלה במדינה, שהגיע לשיא מאז 1967" (NRG, 10.4.09).

עד היום ראינו תוכניות ריאליטי שהיו משל חינוכי על שוק העבודה. את מקום העבודה החליפו האי, הסטודיו וכי; את הבוס החליפו שופטים, והעיקר - כל הוויית המשחק אמרה: האיוב הגדול ביותר שלך (השחקן, כלומר, העובד) הוא השחקן האחר. הבוס, כלומר השופט, הוא חוק המשחק; העבודה הקבוצתית חשובה רק כל עוד היא מבליטה ומשרתת אותך; הפרס מגיע למי שרמס את חבריו ורצה את הבוס בצורה הטובה ביותר. והנמשל ברור. התוכנית החדשה רק מעתיקה את המשל החינוכי למציאות הנמשלת.

אנו נופתע מאד אם בתוכנית הריאליטי החדשה יתאגדו העובדים כדי למנוע את פיטורי העובד הבא. דברים כאלה אין בריאליטי, רק במציאות.